

**Stíhanie vojnových zločincov
v regióne
Žiar nad Hronom**

(Súťažná práca EUSTORY)

2025
Žiar nad Hronom

Riešitelia:
Martina Wagnerová
Dominika Kravárová
Jana Pažitková
Ročník štúdia: piaty

**Stíhanie vojnových zločincov
v regióne Žiar nad Hronom**

**The pursuit of war criminals
in the Žiar nad Hronom region**

Zriadovateľ:

Banskobystrický samosprávny kraj

Žiar nad Hronom

2025

Riešitelia:

Martina Wagnerová

Dominika Kravárová

Jana Pažitková

Ročník štúdia: piaty

Konzultant:

Mgr. Zuzana Kohútová

Čestné prehlásenie

Vyhlasujeme, že sme súťažnú prácu Eustory vypracovali samostatne za pomoci prameňov a použitej literatúry uvedenej v zozname bibliografických záznamov.

Prehlasujeme, že tlačaná verzia a elektronická verzia súťažnej práce Eustory sú zhodné.

Nemáme závažný dôvod proti sprístupňovaniu tejto práce v súlade so zákonom č. 121/2000 Zb. o práve autorskom, o právach súvisiacich s právom autorským a o zmene niektorých zákonov (autorský zákon) v znení neskorších predpisov.

V Žiari nad Hronom dňa 30. mája 2025

Martina Wagnerová, Dominika Kravárová, Jana Pažitková

Pod'akovanie

Touto cestou by sme sa chceli pod'akovať všetkým, ktorí nám počas vypracovania súťažnej práce Eustory pomáhali.

Ďakujeme najmä našej pani profesorky Mgr. Zuzane Kohútovej, ktorá nám poskytovala cenné rady, usmernenia a viedla nás počas celého procesu tvorby práce. Ďakujeme Štátnemu archívu v Kremnici, najmä p. Valérii Solčániovej za ústretový prístup a možnosť nahliadnuť do archivovaných dokumentov. Ďakujeme tiež vedeniu školy za podporu našej bádateľskej činnosti.

Anotácia

Martina Wagnerová, Dominika Kravárová, Jana Pažitková: Stíhanie vojnových zločincov v regióne Žiar nad Hronom, súťažná práca EUSTORY, Gymnázium Milana Rúfusa, Žiar nad Hronom, 2025

Táto práca sa zaoberá stíhaním vojnových zločincov v regióne Žiar nad Hronom a v Kremnici po skončení druhej svetovej vojny. Cieľom výskumu je priblížiť lokálne prejavy vojnových zločinov, kolaborácie a zodpovednosti, ako aj ich následné právne a morálne vyvodzovanie. V teoretickej časti je vysvetlený pojem vojnový zločin, jeho právny rámec a historické súvislosti. Zohľadňuje sa aj kontext povojnovej legislatívy a retribučnej spravodlivosti, vrátane činnosti Národných súdov a mimoriadnych ľudových súdov. Praktická časť vychádza z archívnych prameňov, najmä zo spisov Štátneho archívu v Kremnici z rokov 1945 – 1948. Práca prináša konkrétne prípady osôb podozrivých zo spolupráce s nacistickým režimom či členstva v kolaborantských organizáciách. Analyzované sú aj procesy vedené proti jednotlivcom, ktorých viny boli preukázané len čiastočne, čo poukazuje na zložitosť spravodlivého posudzovania v povojnovom období. Reflektuje tiež širší kontext pamäti, viny a zodpovednosti, inšpirovaný filozofiou Karla Jaspersa. Osobitný dôraz sa kladie na otázku, ako bola vina jednotlivcov vnímaná spoločnosťou a aký mala dopad na ich ďalší život. Výsledkom je historicko-analytický pohľad na dôležité, no často opomínané udalosti regionálnych dejín.

Kľúčové slová

vojnové zločiny, Žiar nad Hronom, druhá svetová vojna, Kremnica, archívny výskum, kolektívna zodpovednosť

Annotation

Martina Wagnerová, Dominika Kravárová, Jana Pažitková: The pursuit of war criminals in the Žiar nad Hronom region and in Kremnica, súťažná práca EUSTORY, Gymnázium Milana Rúfusa, Žiar nad Hronom, 2025

This thesis deals with the prosecution of war criminals in the Žiar nad Hronom region and in Kremnica following the end of World War II. The aim of the research is to explore local manifestations of war crimes, collaboration, and accountability, as well as their subsequent legal and moral implications. The theoretical part explains the concept of war crime, its legal framework, and historical contexts. It also considers the post-war legislative context and retributive justice, including the activities of National Courts and extraordinary People's Courts. The practical part is based on archival sources, primarily from the State Archive in Kremnica from 1945 to 1948. The thesis presents specific cases of individuals suspected of collaboration with the Nazi regime or membership in collaborationist organizations. It analyses the proceedings against individuals whose guilt was only partially proven, highlighting the complexities of fair assessment during the post-war period. The thesis also reflects on the broader context of memory, guilt, and accountability, inspired by the philosophy of Karel Jaspers. Special emphasis is placed on how society perceived individual guilt and its impact on their subsequent lives. The outcome is a historical-analytical perspective on significant yet often overlooked events in regional history.

Keywords

war crimes, Žiar nad Hronom, World War II, Kremnica, archival research, collective responsibility

OBSAH

1	Úvod.....	1
2	Vojnový zločin	2
2.1	Genocída.....	2
2.2	Útoky na civilistov.....	2
2.3	Zlé zaobchádzanie s vojnovými zajatcami	2
2.4	Sexuálne násilie počas konfliktov	2
2.5	Ničenie civilných objektov	2
2.6	Násilné presídľovanie a zámerné hladovanie civilistov	2
3	Štátna moc a prenasledovanie za Slovenského štátu.....	3
3.1	Vznik a charakter režimu.....	3
3.2	Kolaborácia s nacistickým Nemeckom	3
3.3	Perzekúcie a deportácie	3
4	Povojnové stíhanie vojnových zločincov	4
4.1	Založenie Národného súdu a jeho právny základ (Benešove dekréty).....	4
4.2	Ľudové súdy a ich činnosť v regiónoch.....	4
4.3	Tresty a formy sankcií (väzenie, trest smrti, strata práv)	4
4.4	Významné procesy – Tiso, Tuka, Mach	5
5	Banskobystrický kraj a okres Žiar nad Hronom.....	7
5.1	Vývoj po vojne v regióne	7
5.2	Príbehy stíhaných osôb	7
5.2.1	Dionýz Bevelegua	7
5.2.2	Gustáv Tílesch.....	7
5.2.3	Alžbeta Pecháčová	7
5.2.4	Jozef Ivan	8
5.2.5	Alexander Machay	8
5.2.6	František Wagner	8
5.2.7	Jozef Makovinský	8
6	Karol Pazúr – strojca masakra na Švédskych šanciach.....	9
6.1	Masaker na Švédskych šanciach.....	9
6.2	Pokus o spravodlivosť	10
6.3	Osudy obetí.....	10

7	Masakre v Banskobystrickom kraji.....	11
7.1	Masaker v Banskej Štiavnici	11
7.2	Masaker karpatských Nemcov z Kunešova (Nízke Tatry, október 1944).....	11
7.3	Slnečná stráň.....	12
7.4	Masaker v Janovej Lehote a osud detí po druhej svetovej vojne	12
7.4.1	Priebeh masakru a obete.....	12
7.4.2	Význam a následky udalosti.....	12
8	Ladislav Nižňanský	13
9	Dopady a historická pamäť	14
9.1	Význam pre súčasnosť (právny rámec, pamäť národa).....	14
9.2	Otázky a odporúčania pre ďalší výskum	14
10	Záver.....	15
11	ZDROJE.....	16
12	Zoznam obrázkov a tabuliek	18
13	Prílohy	19

1 ÚVOD

Téma stíhania vojnových zločincov patrí medzi náročné, no zároveň mimoriadne dôležité oblasti modernej histórie. Hoci sú vojnové zločiny najčastejšie spájané s veľkými menami, udalosťami či procesmi na medzinárodnej úrovni, ako boli norimberské procesy či tribunály OSN, ich dôsledky sa odrazili aj v konkrétnych regiónoch a obciach.

Karl Jaspers, významný nemecký filozof, už v úvode svojej knihy *Otázka viny* apeluje na každého jednotlivca, aby sa zamyslel nad tým, či cíti vinu, a ak áno, v akej forme. Zdôrazňuje, že ľudská dôstojnosť si vyžaduje úprimnosť v prijatí zodpovednosti. Jaspers rozlišuje štyri druhy viny: kriminálnu, politickú, morálnu a metafyzickú. Kriminálna vina sa týka konkrétnych činov proti zákonu a rozhoduje o nej súd. Politická vina je spojená so zodpovednosťou občanov za konanie ich štátu, pretože „všetci občania zodpovedajú za svoju vládu“. Morálna vina je individuálna – každý človek je zodpovedný za svoje konanie, pričom o vine rozhoduje vlastné svedomie. Metafyzická vina je najhlbšia – súvisí s ľudskou solidaritou a schopnosťou zabrániť zlu, ak na to existovala možnosť. O tejto vine rozhoduje podľa Jaspersa Boh.

Jaspers tvrdí, že každý, kto žil v nacistickom Nemecku a podieľal sa na zločinoch priamo či nepriamo, je morálne vinný. Tento postoj prenáša aj na otázku kolektívnej viny – hoci kolektív nemôžeme trestať právne, občianska spoločnosť musí niesť dôsledky činov svojich predstaviteľov a prijatých ideológií. Ako sám Jaspers napísal: „Existuje solidarita medzi ľuďmi ako ľudskými bytosťami, ktorá robí každého spoluzodpovedným za každé zlo a každú nespravodlivosť na svete, najmä za zločiny spáchané v jeho prítomnosti alebo s jeho vedomím. Ak neurobím všetko, čo môžem, aby som im zabránil, som tiež vinný.“ Tento citát výstižne vyjadruje hlboké morálne poslanstvo jeho filozofie: zodpovednosť nie je len otázkou činu, ale aj mlčania a nečinnosti. Otázkou však zostáva, do akej miery možno tento Jaspersov princíp aplikovať aj na slovenský kontext. Aj na Slovensku počas vojny pôsobili kolaborantské štruktúry ako Hlinkova garda, ktorá sa aktívne podieľala na deportáciách a perzekúcii obyvateľstva. Mnohí občania sa ticho prizerali alebo svojím mlčaním či pasivitou umožnili páchanie krívd. Aj tu by sme mohli hovoriť o metafyzickej alebo morálnej vine – nie v zmysle kolektívneho odsúdenia národa, ale ako výzvu k sebareflexii a uznaniu minulých chýb. Práve preto má Jaspersova filozofia silu a relevanciu aj mimo Nemecka – ako univerzálna výzva na osobné i spoločenské uvedomenie si zodpovednosti.

Cieľom tejto práce je preto zamerať sa na lokálne prejavy viny a zodpovednosti v kontexte stíhania vojnových zločinov v regióne Žiar nad Hronom a Kremnica. Záujem o túto tému vzišiel z potreby porozumieť, ako sa vojnové zločiny a kolaborácia prejavovali v konkrétnych prípadoch bežných ľudí – úradníkov, obchodníkov, remeselníkov. Výskum vychádza z archívnych dokumentov Štátneho archívu v Kremnici z rokov 1945 – 1948, ktoré dokumentujú proces preverovania osôb podozrivých z vojnových zločinov, členstva v Hlinkovej garde, Deutsche Partei či aktívnej spolupráce s nacistickým režimom.

Našou snahou je nielen rekonštruovať historické fakty, ale aj reflektovať morálne a politické dôsledky konkrétnych činov. V duchu Jaspersovej filozofie chceme poukázať na dôležitosť individuálneho prijatia viny a kolektívnej zodpovednosti ako nevyhnutného predpokladu pre skutočné porozumenie dejinám a zabránenie ich opakovaniu.

2 VOJNOVÝ ZLOČIN

Vojnový zločin je vážne porušenie medzinárodného humanitárneho práva počas ozbrojeného konfliktu. Ide o činy, ktoré sú zakázané aj počas vojny, pretože porušujú základné ľudské práva a dôstojnosť. Medzi vojnové zločiny patrí napríklad úmyselné zabíjanie civilistov, mučenie zajatcov, znásilňovanie, ničenie nemocníc a škôl či použitie zakázaných zbraní. Tieto skutky sú zakázané podľa Ženevských dohovorov a Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu.

2.1 Genocída

Genocída je veľmi závažný zločin, ktorý znamená úmyselné ničenie celej skupiny ľudí napríklad kvôli ich národnosti, rase, náboženstvu alebo etniku. Nejde len o zabíjanie, ale aj o spôsobovanie veľkého utrpenia, bránenie mať deti alebo násilné presídľovanie. Najznámejším príkladom genocídy je holokaust počas druhej svetovej vojny, keď nacisti zabili milióny Židov. Dnes je genocída považovaná za jeden z najhorších zločinov a rieši ju Medzinárodný trestný súd.

2.2 Útoky na civilistov

Útoky na civilistov sú jedným z najťažších vojnových zločinov. Civilisti, teda ľudia, ktorí sa nezúčastňujú bojov, ako deti, ženy či starší ľudia, by mali byť chránení. Napriek tomu sú často terčom útokov – bombardovanie obytných oblastí, strelba na utečencov či nútené verbovanie detí do armády sú príkladmi takéhoto násillia, ktoré je zakázané.

2.3 Zlé zaobchádzanie s vojnovými zajatcami

Zlé zaobchádzanie s vojnovými zajatcami znamená týranie, mučenie alebo zabíjanie zajatých vojakov, ktorí už nie sú nebezpeční. Podľa medzinárodných pravidiel musia byť zajatci chránení a dostávať ľudské zaobchádzanie. Porušenie týchto pravidiel je vojnový zločin.

2.4 Sexuálne násillie počas konfliktov

Sexuálne násillie počas vojny je bohužiaľ časté a zahŕňa znásilnenia, nútenú prostitúciu alebo iné formy zneužívania. Používa sa ako zbraň vojny na zastrášovanie a ponižovanie celých komunít. Je to vážny vojnový zločin, ktorý riešia medzinárodné súdy.

2.5 Ničenie civilných objektov

Ničenie civilných objektov ako nemocnice, školy alebo kultúrne pamiatky, ktoré nemajú vojenský význam, je zakázané. Takéto útoky ohrozujú civilistov a považujú sa za vojnové zločiny.

2.6 Násillné presídľovanie a zámerné hladovanie civilistov

Násillné presídľovanie a zámerné hladovanie civilistov znamená nútené vysídľovanie ľudí z ich domovov alebo blokovanie prístupu k jedlu, vode či zdravotnej starostlivosti. Tieto praktiky sa využívajú na etnické čistky a sú jednými z najbrutálnejších vojnových zločinov.

3 ŠTÁTNA MOC A PRENASLEDOVANIE ZA SLOVENSKEHO ŠTÁTU

Povojnoví zločinci na Slovensku v rokoch 1945 – 1950 zahŕňali jednotlivcov obvinených z vojnových zločinov, kolaborácie s nacistickým Nemeckom a porušovania ľudských práv počas Slovenského štátu (1939 – 1945). Po skončení druhej svetovej vojny boli niektorí z nich postavení pred súd v rámci procesov vedených Národným súdom, ktorý bol zriadený na základe Benešových dekrétov.

3.1 Vznik a charakter režimu

Počas druhej svetovej vojny existoval na území Slovenska Slovenský štát (1939 – 1945), ktorý bol autoritatívnym režimom s jasnou orientáciou na nacistické Nemecko. Išlo o satelitný štát, ktorý vznikol so súhlasom Hitlera po rozbití Česko-Slovenska v marci 1939. Režim sa opieral o vodcovský princíp, v rámci ktorého mal rozhodujúce postavenie prezident Jozef Tiso a vládnuca Hlinkova slovenská ľudová strana (HSĽS). Opozícia bola odstránená, slobodné voľby zrušené a spoločnosť bola podrobená prísnej kontrole a cenzúre.

3.2 Kolaborácia s nacistickým Nemeckom

Slovenský štát bol počas druhej svetovej vojny satelitom nacistického Nemecka. Jeho vedenie, vrátane Jozefa Tisu a Vojtecha Tuku, úzko spolupracovalo s Hitlerovým režimom politicky, vojensky aj ideologicky. Slovenská armáda sa zúčastnila útokov na Poľsko a Sovietsky zväz, krajina dodávala suroviny a výrobky Nemecku. Najtragickejším prejavom kolaborácie bola účasť na deportáciách približne 70 000 Židov, ktorí boli odvečení do vyhladzovacích táborov. Slovenská vláda pritom za každého deportovaného platila 500 ríšskych mariek. Režim tiež aktívne potláčal Slovenské národné povstanie a podieľal sa na zverstvách voči civilistom. Kolaborácia so zločineckým režimom vyvrcholila zločinmi proti ľudskosti, za ktoré boli viacerí predstavitelia Slovenského štátu po vojne odsúdení.

3.3 Perzekúcie a deportácie

Slovenský štát systematicky prenasledoval najmä židovské obyvateľstvo. V roku 1941 prijal Židovský kódex, ktorý zbavil Židov občianskych práv, zakázal im pracovať, študovať či vlastniť majetok. Od marca 1942 sa začali deportácie do nacistických vyhladzovacích táborov – vyše 70 000 Židov bolo vyvezených, väčšina z nich zahynula. Režim perzekvoval aj Rómov, politických odporcov a partizánov, najmä po Slovenskom národnom povstaní. Gardistické a nacistické represálie viedli k masovým vraždám a vypaľovaniu dedín ako Kľak a Ostrý Grúň. Tieto činy boli po vojne považované za zločiny proti ľudskosti a stali sa predmetom povojnového stíhania.

4 POVOJNOVÉ STÍHANIE VOJNOVÝCH ZLOČINCOV

Po skončení druhej svetovej vojny prebiehali aj v regióne dnešného Žiaru nad Hronom (vtedy Svätý Kríž nad Hronom) procesy s osobami obvinenými z vojnových zločinov a kolaborácie. Pôsobil tu okresný ľudový súd, ktorý riešil prípady gardistov, udavačov a osôb, ktoré spolupracovali s nacistami alebo sa podieľali na prenasledovaní civilného obyvateľstva. Ľudové súde sa snažili zločiny spravodlivo potrestať – procesy boli verejné a často emotívne, pretože obeť aj páchatelia pochádzali z toho istého prostredia. Tieto súde boli súčasťou snahy obnoviť spravodlivosť a potrestať tých, ktorí sa spreneverili ľudskosti a pomáhali fašistickému režimu.

4.1 Založenie Národného súdu a jeho právny základ (Benešove dekréty)

Národný súd vznikol v roku 1945 ako špeciálny súd, ktorého úlohou bolo súdiť vojnových zločincov, kolaborantov a vlastizradcov. Jeho základom bol tzv. retribučný dekrét prezidenta Edvarda Beneša (č. 16/1945 Zb.), ktorý určoval, ako trestať zločiny spáchané počas vojny.

Na Slovensku pôsobil Národný súd v Bratislave a riešil najzávažnejšie prípady. Najznámejším bol proces s Jozefom Tisom, ktorý bol v roku 1947 odsúdený na smrť za vojnové zločiny a kolaboráciu s nacistami. Založenie Národného súdu bolo dôležité pre obnovu spravodlivosti po vojne a snahu potrestať tých, ktorí zradili vlastný národ alebo spolupracovali s okupantmi.

Obrázok 1 Prezident Edvard Beneš

4.2 Ľudové súde a ich činnosť v regiónoch

Po druhej svetovej vojne sa Slovensko zapojilo do retribučného súdництва, ktorého cieľom bolo potrestať vojnové zločiny, kolaboráciu a násilie na civilistoch. Systém mal tri úrovne: Národný súd v Bratislave, okresné a miestne ľudové súde. Tie riešili prípady gardistov, udavačov a osôb podieľajúcich sa na prenasledovaní partizánov a Židov. Procesy boli často verejné a rýchle, tresty rôzne – od peňažných pokút až po trest smrti. V regióne dnešného Žiaru nad Hronom sa súde zaoberali aj tragédiami ako bol masaker 24 Rómov v obci Pitelová, ktorých v roku 1944 nemeckí vojaci upálili zaživa. Ľudové súde v takýchto prípadoch symbolizovali snahu o spravodlivosť a vyrovnanie sa s minulosťou.

4.3 Tresty a formy sankcií (väzenie, trest smrti, strata práv)

Po druhej svetovej vojne boli kolaboranti a vojnoví zločinci trestaní rôznymi spôsobmi. Za najťažšie zločiny, ako zločiny proti ľudskosti, bol udelený trest smrti – napríklad Jozefovi

Tisovi a Vojtechovi Tukovi. Menej významní spolupracovníci, napríklad členovia Hlinkovej gardy, dostali dlhé tresty väzenia. Častým trestom bola aj konfiškácia majetku podľa Benešových dekrétov, čo postihlo celé rodiny. Ďalší stratili občianske práva, nemohli voliť ani pracovať vo verejných funkciách. Niektorí skončili v pracovných táborech bez súdu. Okrem toho sa objavovali aj neoficiálne formy pomsty – bitky, verejné ponižovanie či vylúčenie zo spoločnosti.

4.4 Významné procesy – Tiso, Tuka, Mach

Jozef Tiso bol počas druhej svetovej vojny významnou osobnosťou slovenského štátu. Bol prezidentom a kňazom, ktorý spolupracoval s nacistickým nemeckom. Podieľal sa na deportáciách židov zo Slovenska a za rozbitie Československa. Po druhej svetovej vojne bol súdený za zločiny proti ľudskosti, za rozbitie Československa, za marenie slovenského národného povstania a za podporu nemeckého národného vedenia. Proces začal 2. decembra 1946 v Bratislave a trval niekoľko týždňov. Okrem Tiso bol predvolaný aj minister vnútra Alexander Mach a minister Ferdinand Ďurčanský, ktorý sa procesu nezúčastnil. Ďurčanský emigroval do Argentíny. Sudca vyniesol rozsudok 15. apríla 1947, kde Tiso a Ďurčanský boli odsúdení na trest smrti a Mach bol odsúdený na 30 rokov väzenia. Po procese sa začalo diskutovať o udelení milosti pre Tiso. Vláda to však zamietla a Tiso bol popravený o pár dní neskôr. Bol popravený 18. apríla 1947.

Obrázok 2 Zábery zo súdnej siene. Foto: archív TASR, autor K. Cích/2. decembra 1946

Vojtech Tuka bol jednou z najvýraznejších postáv Slovenského štátu. Ako predseda vlády presadzoval úplnú hospodársku a politickú závislosť Slovenska od nacistického Nemecka. Spolu s Alexandrom Machom patril k radikálnemu krídlu HSLŠ, ktoré stálo za prijatím tvrdých protizidovských zákonov. Tie vytvorili právny základ pre deportácie slovenských Židov do vyhladzovacích táborov. Koncom vojny sa pre vážne zdravotné problémy stiahol z verejného života.

Po úteku do Rakúska bol zadržaný spojencami a vydaný späť do Československa. V roku 1946 stál pred Národným súdom v Bratislave, ktorý ho uznal vinným z vlastizrady, spolupráce s nacistami

Obrázok 3 Vojtech Tuka v roku 1945 vo väznici na Krajskom súde v Bratislave. (Zdroj: TASR)

a zločinov proti ľudskosti. Bol odsúdený na trest smrti a 20. augusta 1946 popravený obesením.

Alexander Mach, bol ministrom vnútra Slovenského štátu počas druhej svetovej vojny. Mach zastával aj iné funkcie ako podpredseda vlády a hlavný veliteľ Hlinkovej gardy. Bol známy protižidovskými názormi a bol hlavným organizátorom deportácií Židov zo Slovenska do nacistických koncentračných táborov. Alexander Mach mal proces spolu s Tisom a Ďurčanským. Pri vypočúvaniach tvrdil, že spočiatku nevedel o skutočných podmienkach v táboroch smrti a vyjadril ľútosť. Dostal 30 rokov väzenia, na rozdiel od Jozefa Tisa a Ferdinanda Ďurčanského, ktorých odsúdili na smrť. Na druhý deň po vynesení rozsudku previezli Macha do Leopoldova. Vo väzení strávil 23 rokov a po odstúpení prezidenta Ludvika Svobodu v roku 1968 bol prepustený. Po prepustení sa odohrala výnimočná udalosť — profesor Pavel Traubner, židovský lekár a preživší holokaustu, zachránil Machovi život tým, že mu napriek jeho minulosti poskytol odbornú lekársku pomoc. Tento čin je často uvádzaný ako silný príklad ľudskosti a lekárskej etiky. Po prepustení začal písať svoje pamäti, ktoré mu však boli odobraté Štátnou bezpečnosťou. Alexander Mach zomrel v roku 1980.

Ako sám Mach napísal o svojom väzení: „Pomaly si človek navykne aj na väzenské remeslo, na čakanie rozsudku atď. Človek má svoje povinnosti ako redaktor alebo minister má svoje neistoty a čakanie na slobode. A má svoje povinnosti ako väzeň. Na konci vždy je smrť. Pár rokov na tom nemení.“ Tento citát pochádza z recenzie knihy pred rozsudkom: Denníky 1945 – 1947 a odráža jeho úvahy o živote a smrti počas väznenia.

Obrázok 4 Alexander Mach na Národnom súde v Bratislave v decembri 1946.

5 BANSKOBYSSTRICKÝ KRAJ A OKRES ŽIAR NAD HRONOM

V Banskobystrickom kraji, najmä v okrese Žiar nad Hronom, prebiehalo po druhej svetovej vojne stíhanie osôb podozrivých z kolaborácie a vojnových zločinov. Išlo najmä o členov Hlinkovej gardy a podporovateľov režimu Slovenského štátu, ktorí sa podieľali na prenasledovaní partizánov, deportáciách Židov a udávaní obyvateľov. Tresty zahŕňali väzenie, konfiškáciu majetku, stratu občianskych práv a v závažných prípadoch aj trest smrti. Prípady riešili ľudové sudy, pričom vážnejšie obvinenia boli presúvané do Banskej Bystrice.

5.1 Vývoj po vojne v regióne

Po druhej svetovej vojne prešiel región Žiar nad Hronom výraznými zmenami. Prebiehalo vyšetrovanie vojnových zločinov a trestanie kolaborantov, pričom niektoré prípady boli postúpené do Banskej Bystrice. Zároveň začala obnova a rozvoj regiónu. V 50. rokoch tu vyrástol veľký hlinikárenský závod, ktorý zmenil Žiar z poľnohospodárskej oblasti na priemyselné centrum. Zakladali sa JRD a posilňoval sa vplyv komunistickej strany. Región tak zažil politickú, spoločenskú aj hospodársku premenu.

5.2 Príbehy stíhaných osôb

5.2.1 Dionýz Bevelegua

Narodený 4. októbra 1908 v Počúvadle. Od roku 1940 až do rozpustenia organizácie (bol iba platiacim členom). Bol členom HG od roku 1938 a od roku 1941 zastával funkciu propagačného referenta u okresného veliteľstva HG v Kremnici. Bol zástanca fašizmu a keďže bol spoľahlivý dňa 15. augusta 1940 bol poverený ako správca kina HG v Kremnici. Bol predseda komisie pri dražbách židovských hnutelností v roku 1942. pozostávala z členov ako DP, FS, HSLs a HG. Pred ČA evakuoval do Skalice kde sa zdržoval až do 27. mája 1945. pri návrate do Kremnice bol zaistený a dodaný do zaisťovacieho tábora v Kremnici aby mohol za svoje činy zodpovedať.

5.2.2 Gustáv Tílesch

Narodený 29. 6. 1881 v Piargoch. Pri sčítaní ľudu sa hlásil k národnosti nemeckej tak isto ako aj jeho žena Margita Tíleschová. Bol údajne zapojený do organizácie HSLs a HG ale na koľko záznamy neboli úplné. Bol organizovaný v nemeckej strane DP. Neboli dosiaľ voči nemu zistené žiadne príčiny pre ktoré by mal byť postavený pred ľudový súd.

5.2.3 Alžbeta Pecháčová

Učiteľka v šašovskom podhradí okres Kremnica je silne fašisticky orientovaná. Povedala niekoľko výrokov, ktoré počulo niekoľko svedkov v školskom výbore. Dňa 1. 11. 1944, keď nás Nemci okupovali a bolo v obci klud. Partizáni si prišli do dediny po cigarety. Jeden rus a dvaja Slováci. Keď ich Alžbeta uzrela začala vykrikovať po ulici a nahlásila ich žandárom. Na vlastne uši to počul Puliš Gabriel a Jozef Laneko. Pred národným povstaním jeden muž vo svojich horách skrýval hľadaného ilegálneho pracovníka Gejza Lacku. Alžbeta ako na to prišla išla to nahlásiť žandárom na žandársku stanicu v Svätom Kríži nad Hronom. Dosvedčiť to mal žandár Beleš. Bolo voči nej niekoľko obvinení zo zrady a veľa ľudí voči nej vypovedali.

5.2.4 Jozef Ivan

Okresný výbor v Kremnici potvrdzuje, že **Jozef Ivan**, bol za svoju protištátnu činnosť väznený v roku 1943 vo vojenskej väznici v Bratislave. Aktívne sa zúčastnil príprav a neskôršie samostatného povstania ako partizán.

5.2.5 Alexander Machay

V liste z roku 1947 sa občan z Turčianskeho Svätého Martina obracia na úrady s odvolaním sa na hlavného aktuárskeho tajomníka **Alexandra Machayho**. Tvrdí, že proti nemu bola vedená cielená akcia zo strany približne piatich obchodníkov. Títo mali byť nespokojní s tým, že občan vybavoval záležitosti mimo bežných otváracích hodín, no zároveň tak, aby vyhovel potrebám množstva pracujúcich. V závere listu sa občan snaží vysvetliť, že jeho konanie nepredstavovalo žiadnu protištátnu činnosť.

5.2.6 František Wagner

František Wagner, mäsiar v Kremnici, Nemeč, ako bývalý člen DP (Deutsche Partei) bol uznaný vinným okresným ľudovým súdom v Kremnici dňa 26. 11. 1947. Bol zaradený do pracovného tábora na 18 mesiacov.

5.2.7 Jozef Makovinský

Jozef Makovinský pôsobil v rokoch 1939 až 1943 ako okresný veliteľ Hlinkovej gardy v okrese Kremnica. Išlo o polovojenskú zložku Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ktorá počas existencie Slovenského štátu plnila politické aj bezpečnostné úlohy režimu. Makovinský ako okresný veliteľ riadil činnosť gardistov a podieľal sa na presadzovaní fašistickej ideológie na miestnej úrovni. Po skončení druhej svetovej vojny bol považovaný za kolaboranta, pravdepodobne zadržaný a vyšetrovaný. Po vojne bola Hlinkova garda zrušená a jej členovia, vrátane Makovinského, čelili trestnému stíhaniu za spoluprácu s totalitným režimom a možný podiel na vojnových zločinoch.

6 KAROL PAZÚR – STROJCA MASAKRA NA ŠVÉDSKYCH ŠANCIACH

Karol Pazúr bol dôstojník, ktorý sa po druhej svetovej vojne dopustil jedného z najbrutálnejších povojnových zločinov na území Československa – masakry 265 osôb (väčšinou žien a detí) v oblasti Švédske šance pri Přerove v noci z 18. na 19. júna 1945.

Narodil sa v roku 1917 v Krompachoch. Bol ambiciózny, neustále sa prispôboval režimu – najprv člen Hlinkovej gardy, neskôr vojak bojujúci po boku nacistov, a po zajatí v Sovietskom zväze rýchlo prešiel na stranu komunistov. Po vojne pôsobil v OBZ (Obranné spravodajstvo) ako poručík a začal sa vydávať za „lovca nacistov“.

Obrázok 5 Karol Pazúr

6.1 Masaker na Švédskych šanciach

Pazúr so svojimi mužmi narazil na vlak s karpatskými Nemcami, Maďarmi a Slovákmi, ktorí sa vracali domov po evakuácii. Napriek tomu, že mali platné doklady a mnohí podporovali SNP, označil ich všetkých za „Nemcov“ a rozhodol o ich poprave. Na mieste Švédske šance ich nechal nahých postrieľať do masového hrobu.

Obrázok 6 Masaker na švédskych šanciach

Zavraždených bolo:

- 120 žien
- 74 detí
- Zvyšok tvorili muži

Svedectvá hovoria o Pazúrovej sadistickej radosi z plaču detí, ktoré oddeľoval od rodičov, alebo pred očami matiek strieľal ich deti. Odmietol aj prosby miestnych, aby ušetril deti, a dokonca vyzýval civilov, aby si „tiež zastrieľali“.

6.2 Pokus o spravodlivosť

Pazúra sa pokúsil dostať pred súd generál Anton Rašla. V roku 1947 bol Pazúr odsúdený na 7,5 roka, ale odvolal sa. Po zásahu Bedřicha Reicina mu bol trest skráteneý na necelý rok a v roku 1951 bol prepustený. Neskôr pôsobil ako funkcionár a agent ŠtB. Skutočný koniec jeho života zostáva nejasný – pravdepodobne zomrel v Banskej Bystrici v roku 1976 alebo 1979.

6.3 Osudy obetí

Pozostatky obetí boli tajne exhumované v roku 1947. Telesné pozostatky mužov boli pochované na cintoríne v Přerove. Ženy a deti boli spálené a ich popol utajený. Až vďaka dlhoročnému výskumu Františka Hýbla sa podarilo objaviť miesto, kde bol uložený – na cintoríne v Olomouci.

Obrázok 8 Pietne miesto pri mieste masakru

Poznámka autora: Tento výčet obetí bol vyhotoven na základe pôvodného seznamu, ktorý 12. 11. 1993 zverejnil ing. Georg Klein z nemeckého Odelzhausenu, jež v té dobe čítal 253 mŕtvých. Ďalší seznam jíž s 267 obetmi zverejnil ing. G. Klein 23. 3. 2001. V průběhu studia archivních pramenů a korespondence s pozůstalými jsem doplnil, případně upřesnil některá další životopisná data a údaje.

Portréty mladistvých obětí ze Švédských šancí pocházejících ze slovenské Jany Láhoty – Drexlerhaus: Eduard Kusch (18 let), Emil Siredak (18 let), Agnes Kusch (19 let), Otto Pogall (16 let) ■ Portrait jugendlicher Opfer der Schwedenschanzen aus Janyova Láhoty – Drexlerhaus: Eduard Kusch (18 Jahre), Emil Siredak (18 Jahre), Agnes Kusch (19 Jahre), Otto Pogall (16 Jahre)
O A G. Klein

Obrázok 7 Portréty mladistvých obetí zo Švédskych šancí

7 MASAKRE V BANSKOBYSSTRICKOM KRAJI

Nielen na švédskych šanciach, ale aj na celom území Slovenska sa diali takéto zverstvá. Pre nás bol dôležitý hlavne náš kraj a región, v ktorom sa tiež diali veľké tragédie, ktoré výrazne zasiahli do života ľudí.

7.1 Masaker v Banskej Štiavnici

V septembri 1944 partizáni z 6. Novobanského oddielu brigády Za slobodu Slovanov zaistili približne 400 nemeckých civilistov z okolia Veľkého Poľa, Píly, Sandriku a Žarnovice. Išlo o príslušníkov nemeckej menšiny, ktorých mali nasadiť na nútené práce pre povstalcov. Transport do Štiavnice prebiehal v nevhodných podmienkach – vo vagónoch plných karbidového prachu, bez jedla, vody a vzduchu. Niektorí sa počas niekoľkodňovej cesty udusili. Po príchode do Štiavnice sa časť zadržaných pokúsila utiecť, čo viedlo k popravám – dvaja boli zastrelení, jeden obesený a následne bolo na rozkaz poručíka Senesa popravených ďalších 14 až 18 ľudí. Odhadom zomrelo pri týchto udalostiach asi 80 civilistov. Po potlačení SNP Nemci popravili vlakvedúceho F. Cibulu s rodinou, údajne za to, že spôsobil udusenie zaistených. V decembri bolo v obci Píla zastrelených 8 až 16 ľudí pre podozrenie z kontaktu s odbojom. V Banskej Štiavnici sa nacisti chystali popraviť každého desiateho obyvateľa, no zasiahli farár a okresný predseda HŠLS František Jankovič. Štiavnica sa neskôr stala oporným bodom Einsatzkommanda 14, ktoré v decembri 1944 zavraždilo 22 ľudí pri Teplom Potoku. Dnes tieto tragické udalosti pripomína pamätník na miestnom cintoríne. Podľa kaplána Jozefa Bábika, ktorý ich neskôr zapisoval do úmrtného matrika, mali mnohí telá zohavené s klincami a nožmi v tele. Niektorí boli dohodaní, iní zastrelení pri pokuse utiecť, keď vlak zastavil na stanici. Ich telá boli uložené do dvoch masových hrobov na zanedbanom cintoríne, kde nebolo dovolené postaviť ani kríž.

7.2 Masaker karpatských Nemcov z Kunešova (Nízke Tatry, október 1944)

Kunešov, kde žili prevažne obyvatelia nemeckého pôvodu už od stredoveku. Po vypuknutí Slovenského národného povstania sa situácia v regióne prudko zhoršila. Na jeseň 1944 boli muži z Kunešova a okolitých dedín partizánmi a miestnymi bezpečnostnými zložkami poslaný na práce v oblasti Horehronia. Išlo najmä o kopanie zákopov, stavbu letiska alebo iné vojenské činnosti. Neskôr im bolo oznámené, že sa môžu vrátiť domov. Skupina približne 62 mužov sa vydala cez hrebeň Nízkyh Tatier smerom do Ružomberka. Avšak počas tohto presunu boli zastavení partizánskou jednotkou. Títo muži boli následne postrieľaní pri opustenej stajni neďaleko lesa. Ich telá zostali bez riadneho pochovania. Miesto činu sa dlhé roky nevedelo lokalizovať a zločin ostal bez vyšetrovania. Táto udalosť ukazuje, že násilie po Povstaní nebolo len spontánne, ale často organizované a cieľené na celé etnické skupiny. Dlhé desaťročia sa o masakre nehovorilo ani v obci, ani v širšej spoločnosti. Dnes je miesto známe, ale nie je tam žiadny pomník ani žiadna tabuľa na uctenie obetí.

7.3 Slnečná stráň

Dňa 17. októbra 1944 nemecká jednotka, vracajúca sa z povstaleckého frontu pri Pitelovej, narazila na dva domy obývané rómskymi hudobníkymi rodinami. Tieto rodiny odmietli evakuáciu, keďže žili v korektných vzťahoch s majoritou a necítili potrebu ukrývať sa. Napriek tomu nemeckí vojaci obyvateľov oboch domov sústredili, domy poliali benzínom a zapálili. Pri tomto brutálnom čine zahynulo 24 ľudí, vrátane žien a detí. Záznamy hovoria o tom, že niektorí z obetí boli upálení zaživa, a len jedna žena prežila s ťažkými popáleninami.

Táto tragédia je jedným z mnohých prípadov nacistického násillia voči Rómom počas druhej svetovej vojny, ktoré sú často menej známe ako iné zločiny tej doby. Pripomína nám dôležitosť zachovávanlia historickej pamäti a uznania utrpenia všetkých obetí vojnových zverstiev.

7.4 Masaker v Janovej Lehote a osud detí po druhej svetovej vojne

Po skončení druhej svetovej vojny sa v roku 1945 v obci Janová Lehota odohrala tragická udalosť, ktorá patrí medzi temné kapitoly povojnových čias na Slovensku. Janová Lehota bola predtým prevažne osídlená nemeckou menšinou, ktorá sa po vojne stala terčom rozsiahlych represálií. Tieto čistky boli zamerané na osoby, ktoré boli považované za kolaborantov s nacistami alebo vojnových zločincov.

7.4.1 Priebeh masakru a obeť

Medzi obeťami masakru však neboli len dospelí, ale aj deti, ktoré boli úplne nevinné a nemali možnosť sa brániť či chápať dôvody násillia, ktorému boli vystavené. Tieto neploleté deti sa stali obeťami kolektívnej viny a pomsty, ktorú vykonávali príslušníci partizánskych a povojnových ozbrojených skupín. Ich smrť predstavuje smutný príklad bezohľadnosti a brutality, ktorá sprevádzala povojnové obdobie.

7.4.2 Význam a následky udalosti

Masaker v Janovej Lehote tak nie je len príbehom o dospelých obeťach vojnových čistiek, ale najmä o zraniteľných deťoch, ktoré sa stali súčasťou politických a etnických konfliktov. Táto tragédia pripomína, že vojna a jej následky zasahovali aj najzraniteľnejších členov spoločnosti a zdôrazňuje dôležitosť zachovania ľudských práv a spravodlivosti aj v čase veľkých spoločenských zmien.

8 LADISLAV NIŽŇANSKÝ

Ladislav Nižňanský bol slovenský dôstojník, ktorý počas druhej svetovej vojny pôsobil ako veliteľ slovenského oddielu nemeckej proti partizánskej jednotky Abwehrgruppe 218, známej ako Edelweiss. Táto jednotka sa podieľala na viacerých vojnových zločinoch, vrátane masakrov v obciach Kľak a Ostrý Grúň, kde zahynulo 146 ľudí vrátane žien a detí. V roku 1962 bol Nižňanský v neprítomnosti odsúdený československým súdom na trest smrti za tieto zločiny. V roku 2004 bol Nižňanský zatknutý v Mníchove, kde čelil obvineniam z vojnových zločinov. Po 15-mesačnom procese ho mníchovský Krajinský súd v decembri 2005 oslobodil z dôvodu nedostatku dôkazov. Súd konštatoval, že obvinenia neboli preukázané, a preto bol zbavený viny. Nižňanský zomrel 23. decembra 2011 v Mníchove vo veku 94 rokov bez toho, aby bol definitívne potrestaný za svoje činy.

Obrázok 9 Ladislav Nižňanský

Obrázok 10 Príslušníkov oddielov Edelweiss postavili pred československý súd

Obrázok 11 Ladislav Nižňanský na snímke z roku 2004

V nasledujúcej tabuľke sa nachádza porovnanie súdnych procesov a trestov vybraných osôb:

Osoba	Súdny proces	Výpoveď / Postoj	Trest
Karol Pazúr	Súdny proces v Československu po vojne za masaker v Přerove (1945)	Neľutoval svoje konanie, tvrdil, že konal na základe rozkazu. Masaker odôvodňoval ako pomstu za Slovenské národné povstanie.	Bol oslobodený kvôli procesným chybám a výkladu zákona. Dodnes je prípad považovaný za kontroverzný.
Alexander Mach	Národný súd v Bratislave (1946 – 1947)	Tvrdil, že nevedel o osude Židov v táboroch smrti. Vyjadril ľútosť, ale popieral osobnú vinu za deportácie.	30 rokov väzenia, z toho si odsedel 23 rokov. Prepustený v roku 1968.
Ladislav Nižňanský	Krajinský súd v Mníchove (2004 – 2005); predtým v neprítomnosti odsúdený v Banskej Bystrici (1962)	Tvrdil, že nepodporoval ciele nacistov a konal len preto, aby sa vyhol koncentračnému táboru. Vyhlásil, že civilisti boli pre neho „tabu“.	V Nemecku oslobodený pre nedostatok dôkazov. V ČSR predtým odsúdený na trest smrti (neskôr doživotie).

9 DOPADY A HISTORICKÁ PAMÄŤ

Po druhej svetovej vojne zanechali udalosti v regióne Žiar nad Hronom hlboké stopy. Miestni obyvatelia si dlho pamätali prenasledovanie, deportácie Židov, útoky na partizánov a tragédie ako masaker pri Piteľovej. Mnohí kolaboranti a vojnoví zločinci boli potrestaní, no niektorí trestu unikli, čo v ľuďoch zanechalo pocit nespravodlivosti. Spravodlivosť sa často uplatňovala rýchlo a pod vplyvom emócií. Spomienky na tieto udalosti sa šírili najmä ústne – v rodinách a medzi susedmi. Až neskôr sa objavili pamätníky, historické výskumy a pietne spomienky, ktoré pomáhajú udržať historickú pamäť a poukazujú na dôležitosť boja proti nenávisti a nespravodlivosti aj v súčasnosti.

9.1 Význam pre súčasnosť (právny rámec, pamäť národa)

Aj po rokoch udalosti z obdobia druhej svetovej vojny v regióne Žiar nad Hronom stále ovplyvňujú súčasnosť. Zločiny nacistov a Hlinkovej gardy – zatýkanie, deportácie či vraždy – nám pripomínajú dôležitosť ochrany ľudských práv a boja proti nespravodlivosti. Nie všetci vinníci boli po vojne potrestaní, čo viedlo k vytvoreniu medzinárodných inštitúcií, ako je Medzinárodný trestný súd. Tie dnes umožňujú stíhať vojnové zločiny kdekoľvek na svete. Pamäť na tieto udalosti v regióne uchovávajú pamätníky a spomienky obyvateľov. Hoci mnohé obete už nežijú, ich príbehy zostávajú dôležité najmä pre mladých – pripomínajú im hodnotu slobody, mieru a spravodlivosti. Preto je dôležité hovoriť o minulosti aj dnes – ako prejav úcty k obetiam a ako výstraha pre budúcnosť. História nás učí, že zlo sa šíri najmä vtedy, keď zostávame ticho.

9.2 Otázky a odporúčania pre ďalší výskum

Téma povojnových zločincov v našom regióne je citlivá, no zároveň nevyhnutná pre pochopenie nielen minulosti, ale aj prítomnosti. Mnohé osudy ostali nepovšimnuté, mnohé zločiny neboli nikdy potrestané a niektoré mená sa v kolektívnej pamäti dodnes nespomínajú. Skutočnosť, že niektorí vinníci unikli spravodlivosti, vyvoláva otázky, ktoré si kladieme aj dnes: Prečo boli niektorí vojnoví zločinci po druhej svetovej vojne nepotrestaní? Ako ovplyvnilo ich pôsobenie historickú pamäť v našom regióne? A čo môžeme urobiť pre to, aby sa takéto chyby už nezopakovali?

Je nevyhnutné zamýšľať sa nad tým, aké dôsledky má nedostatočné vyrovnanie sa s minulosťou na dnešnú spoločnosť. Má dnešná generácia vôbec záujem vedieť pravdu o týchto temných kapitolách dejín? Existuje riziko, že sa história môže opakovať, ak sa o týchto zločinoch mlčí? A kde je vlastne hranica medzi pomstou a spravodlivosťou?

Hoci minulosť už nemôžeme zmeniť, jej poznanie je dôležité. Len ak o nej otvorene hovoríme, môžeme sa z nej poučiť. Preto by sme si tieto otázky mali klásť a hľadať na ne pravdivé odpovede – aj keď sú niekedy nepríjemné. Takto môžeme pomôcť tomu, aby bola naša spoločnosť spravodlivejšia a aby sa podobné chyby v budúcnosti neopakovali.

10 ZÁVER

Téma stíhania vojnových zločincov v regióne Žiar nad Hronom a Kremnica nám umožnila nahliadnuť do jednej z najtemnejších kapitol našich dejín z lokálneho pohľadu. Výskumom archívnych dokumentov, dobovej tlače, regionálnych kroník a historických prameňov sme získali plastický obraz o tom, ako sa vojnové zločiny a kolaborácia prejavili aj v malých mestách a obciach, ďaleko od hlavných centier moci.

Zistenia ukazujú, že mnohé tragédie a nespravodlivosti druhej svetovej vojny mali svoje konkrétne mená, miesta a okolnosti. Zároveň však dokumentujú aj snahy povojnovej spoločnosti vyrovnáť sa s minulosťou prostredníctvom ľudových a národných súdov, hoci tieto procesy boli neraz poznačené politickými vplyvmi a dobovou atmosférou.

Dôležitým výstupom našej práce je aj uvedenie si významu regionálnej pamäti. Miestne príbehy a osudy nie sú len doplnkom veľkých dejín – naopak, odhaľujú ľudské dimenzie vojny, zodpovednosti a spravodlivosti, ktoré by nemali ostať zabudnuté. Práve preto považujeme za nevyhnutné, aby sa o týchto udalostiach hovorilo aj medzi mladou generáciou, ktorá nenesie vinu za minulosť, no nesie zodpovednosť za budúcnosť.

V duchu filozofie Karla Jaspersa veríme, že pamäť a pravda sú základom spravodlivosti a že bez ich vedomého uchovávaní sa spoločnosť vystavuje riziku opakovania minulých chýb. Naša práca preto nie je len historickým výskumom, ale aj výzvou k morálnej bdelosti a občianskej zodpovednosti.

Ďakujeme všetkým, ktorí prispeli k tomu, že táto časť regionálnej histórie nezostane zabudnutá.

11 ZDROJE

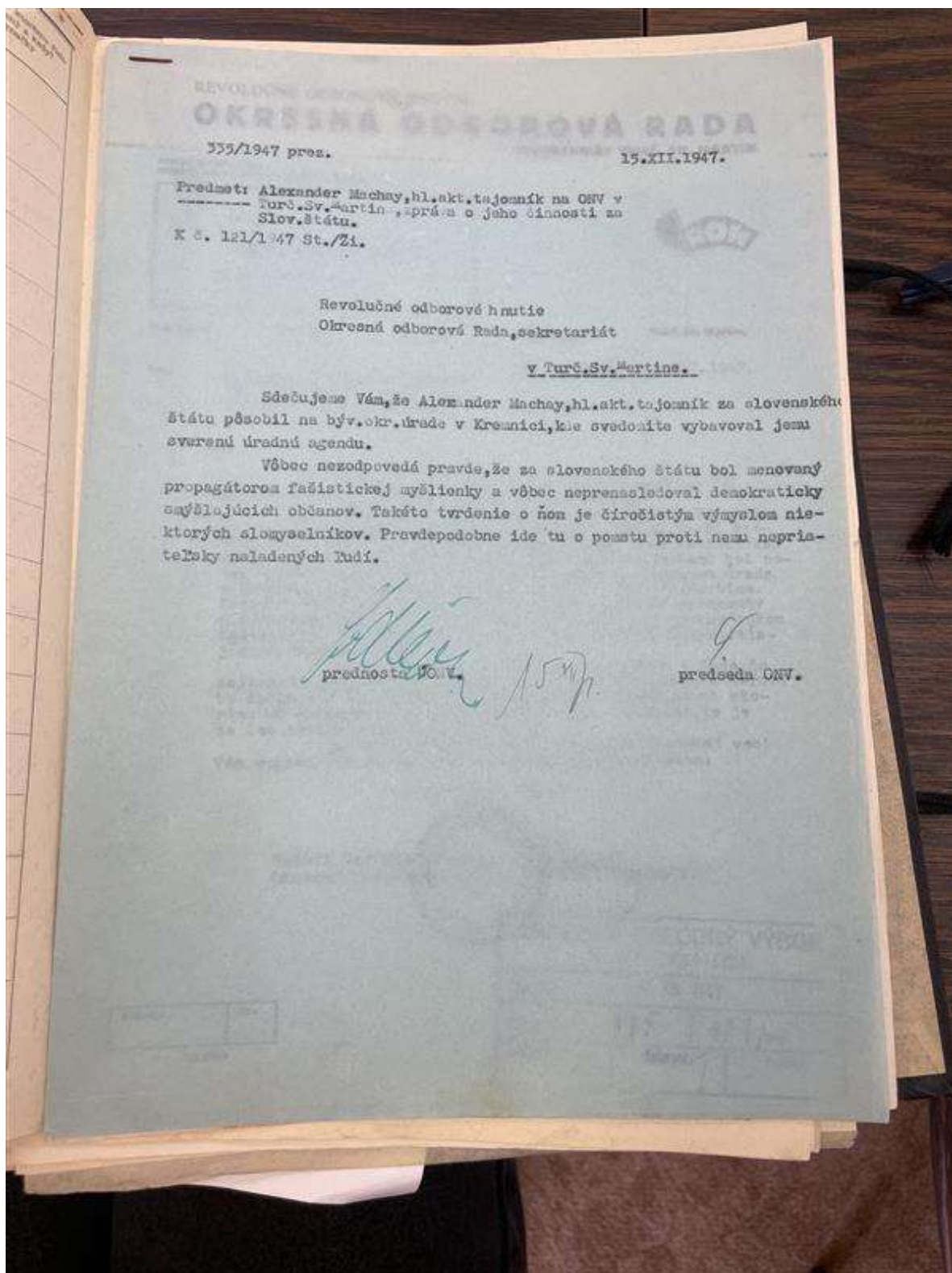
- [1] Masaker v Banskej Štiavnici. [online] [cit. 25. 5. 2025] Dostupné z: https://sk.wikipedia.org/wiki/Masaker_v_Banskej_%C5%A0tiavnici
- [2] DRDA, A., 2021, Historik masakru na Švédských šancích. Příběh Františka Hýbla, dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/historik-masakru-na-svedskych-sancich-pribeh-frantiska-hybla-8436465>. Odcitované, zobrazené dňa 02. 04. 2025.
- [3] Vojnový zločin. [online] Voľne prerozprávané, zobrazené dňa 02. 04. 2025. Dostupné z: https://sk.wikipedia.org/wiki/Vojnov%C3%BD_zlo%C4%8Din
- [4] Masakr na Švédských šancích. Undergraud media, 2022, scenárista Jakub Bouček. Dostupné z: <https://www.stream.cz/desiva-mista/masakr-na-svedskych-sancich-64372362>. Zverejnené dňa 17. 08. 2022
- [5] Pavlíčková, P. Karol Pazúr: strůjce hromadné vraždy na Švédských šancích se kochal pláčem žen a dětí., zverejnené 2. 1. 2025 Dostupné z: <https://medium.seznam.cz/clanek/petra-pavlickova-karol-pazur-bestialni-strujce-masakru-na-svedskych-sancich-se-kochal-placem-vrazdenych-zen-a-deti-109284>
- [6] Štátna moc – maturitná otázka. Online Dostupné z: <https://referaty.aktuality.sk/statna-moc-maturitna-otazka/referat-6252>
- [7] Ďurina Jakub, Odsun nemeckej menšiny z Hauerlandu
- [8] Nacistické Nemecko, dostupné z: https://www.encyklopedia.sk/encyklopedia/index.php?pojem=Nacistick%C3%A9_Nemecko
- [9] Vojnové zločiny na území Slovenska počas druhej svetovej vojny. [online] Dostupné z: https://sk.wikipedia.org/wiki/Vojnov%C3%A9_zlo%C4%8Diny_na_%C3%BAzem%C3%AD_Slovenska_po%C4%8Das_druhej_svetovej_vojny
- [10] Ruttkayová, M. Čo sú Benešove dekréty? Zverejnené 16. 10. 2007. [online] Dostupné z: <https://hnonline.sk/dennik/291582-co-su-benesove-dekrety>
- [11] Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938 – 1495. Slovenská republika 1938 – 1945 očami mladých historikov VII. Zostavil Peter Sokolovič, Ústav pamäti národa, Bratislava 2008. Dostupné z: https://www.upn.gov.sk/publikacie_web/zbornik-perzekucie-na-Slovensku-1938-1945-SR-ocami-mladych-historikov-VII.pdf
- [12] Dekréty prezidenta republiky. Dostupné online z: https://sk.wikipedia.org/wiki/Dekr%C3%A9ty_prezidenta_republiky
- [13] Okresné ľudové sudy 1945 – 1948, Ministerstvo vnútra. dostupné z: <https://www.minv.sk/?okresne-ludove-sudy-1945-1948>
- [14] Rok 1947: Národný súd odsúdil Jozefa Tisa na trest smrti. [online] Dostupné z: <https://www.vtedy.sk/slovenska-republika-narodny-sud-jozef-tiso-prezident-trest-smrti>
- [15] Slovenskí vojnoví zločinci. Tí, čo nám štát menili na peklo. Zverejnené 03.05.2015. [online] Dostupné z: <https://hnonline.sk/style/vikend/575427-slovenski-vojnovi-zlocinci-ti-co-nam-stat-menili-na-peklo>

- [16] Maďarón, radikál, nacistický kolaborant: Kto bol Vojtech Tuka. Zverejnené 12. dec 2016. [online] Dostupné z: <https://domov.sme.sk/c/20408161/madaron-radikal-nacisticky-kolaborant-kto-bol-vojtech-tuka.html>
- [17] Pred 75 rokmi popravili kontroverzného politika Vojtecha Tuku. Zverejnené 20. 08. 2021. [online] Dostupné z: <https://spravy.stvr.sk/2021/08/pred-75-rokmi-popravili-kontroverzneho-politika-vojtecha-tuku/>
- [18] V. Jancura: Zrod Rodobrany: slovenský fašizmus má 100 rokov. Zverejnené 20. 01. 2023. [online] Dostupné z: <https://zurnal.pravda.sk/neznama-historia/clanok/653628-zrod-rodobrany-slovensky-fasizmus-ma-100-rokov/>
- [19] Ex-Nazi officer acquitted of three massacres. NBC News, 2005. [online] Dostupné z: <https://www.nbcnews.com/id/wbna10533485>. Zverejnené dňa 19. 12. 2005.
- [20] Uznávaný profesor Pavel TRAUBNER (†83) pracoval a pomáhal, pokiaľ dýchal: Anjel v bielom plášti. Život. [online] Dostupné z: <https://zivot.pluska.sk/soubiznis/uznavany-profesor-pavel-traubner-83-pracoval-a-pomahal-pokial-dychal-anjel-v-bielom-plasti>. Zverejnené dňa 22. 11. 2024.
- [21] Príslušníkov oddielov Edelweiss postavili pred československý súd. [online] Dostupné z: <https://www.vtedy.sk/prislusnikov-oddielov-edelweiss-postavili-pred-ceskoslovensky-sud>
- [22] Veliteľ jednotky Edelweiss Nižňanský zomrel bez trestu. [online] Dostupné z: <https://domov.sme.sk/c/6302261/velitel-jednotky-edelweiss-niznansky-zomrel-bez-trestu.html>. Zverejnené dňa 16.03.2012
- [23] Mníchovský súd zbavil Nižňanského viny. [online] Dostupné z: <https://hnonline.sk/svet/136589-mnichovsky-sud-zbavil-niznanskeho-viny>. Zverejnené dňa 19. 12. 2005
- [24] Na Švédské šance s krvavou histórií. [online] Dostupné z: <https://www.moravskyturista.cz/2019/10/na-svedske-sance-za-krvavou-historii.html>. Zverejnené dňa 08. 10. 2019

12 ZOZNAM OBRÁZKOV A TABULIEK

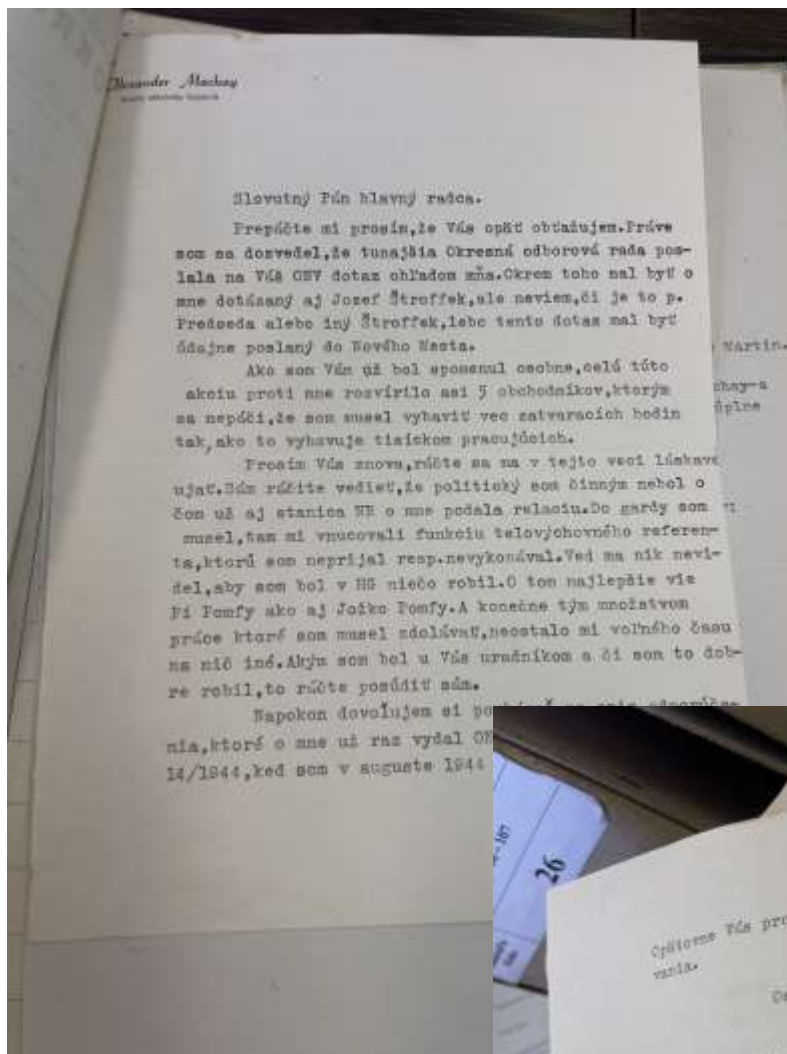
Obrázok 1	Prezident Edvard Beneš.....	4
Obrázok 2	Zábery zo súdnej siene. Foto: archív TASR, autor K. Cích/2. decembra 1946	5
Obrázok 3	Vojtech Tuka v roku 1945 vo väznici na Krajskom súde v Bratislave. (Zdroj: TASR)	5
Obrázok 4	Alexander Mach na Národnom súde v Bratislave v decembri 1946.	6
Obrázok 5	Karol Pazúr	9
Obrázok 6	Masaker na švédskych šanciach	9
Obrázok 7	Portréty mladistvých obetí zo Švédskych šancí	10
Obrázok 8	Pietne miesto pri mieste masakru	10
Obrázok 9	Ladislav Nižňanský	13
Obrázok 10	Príslušníkov oddielov Edelweiss postavili pred československý súd	13
Obrázok 11	Ladislav Nižňanský na snímke z roku 2004	13
Obrázok 12	Alexander Machay, správa o jeho činnosti za Slovenského štátu, Revolučné odborové hnutie, administratívne, 15. 12. 1947, kartón č. 26	19
Obrázok 13	Alexander Machay, šetrenie chovania za Slovenského štátu, Okresný národný výbor Kremnica, administratívne, 2. 12. 1947, kartón č. 26	20
Obrázok 14	Alexander Machay, list, ...	21
Obrázok 15	Potvrdenie o väznení Joža Ivana, Okresný národný výbor Kremnica, administratívne, 19. 02. 1947, kartón č. 16	21
Obrázok 16	Štroffek Michal, Povereníctvo vnútra v Bratislave, administratívne, 26. 02. 1947, kartón č.26	23
Obrázok 17	Ukážka súpisu rómskeho obyvateľstva, NÚ- Ž, Obvodný notársky úrad, administratívne, 1944-45, kartón č. 15	24
Obrázok 18	Ukážka prípadu z Šašovského podhradia, Okresný národný výbor v Kremnici, administratívne, 21. 11. 1946, kartón č. 25	25
Obrázok 19	Ukážka prípadu z okresu Banská Štiavnica, Okresný národný výbor, administratívne, 1. 2. 1946, kartón č. 25	26
Obrázok 20	Ukážka výpisu prípadu, Okresný národný výbor, administratívne, 19. 2. 1946, kartón č. 25	27
Obrázok 21	Ukážka prípadu z Kremnice, Okresný národný výbor, administratívne, 3. 1. 1946, kartón č.025	28
Obrázok 22	Ukážka z prípadu z Kremnice, Okresný národný výbor, administratívne, 1946, kartón č. 25	29
Obrázok 23	Ukážka prípadu z Šašovského podhradia Okresný národný výbor, administratívne, 1946, kartón č. 25	30

13 PRÍLOHY

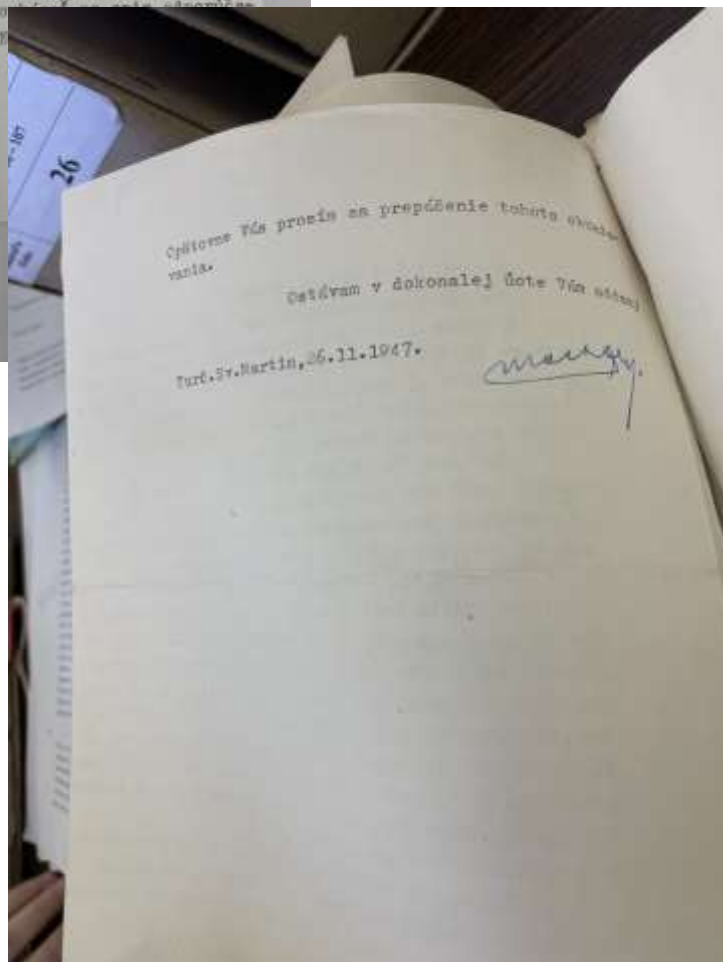

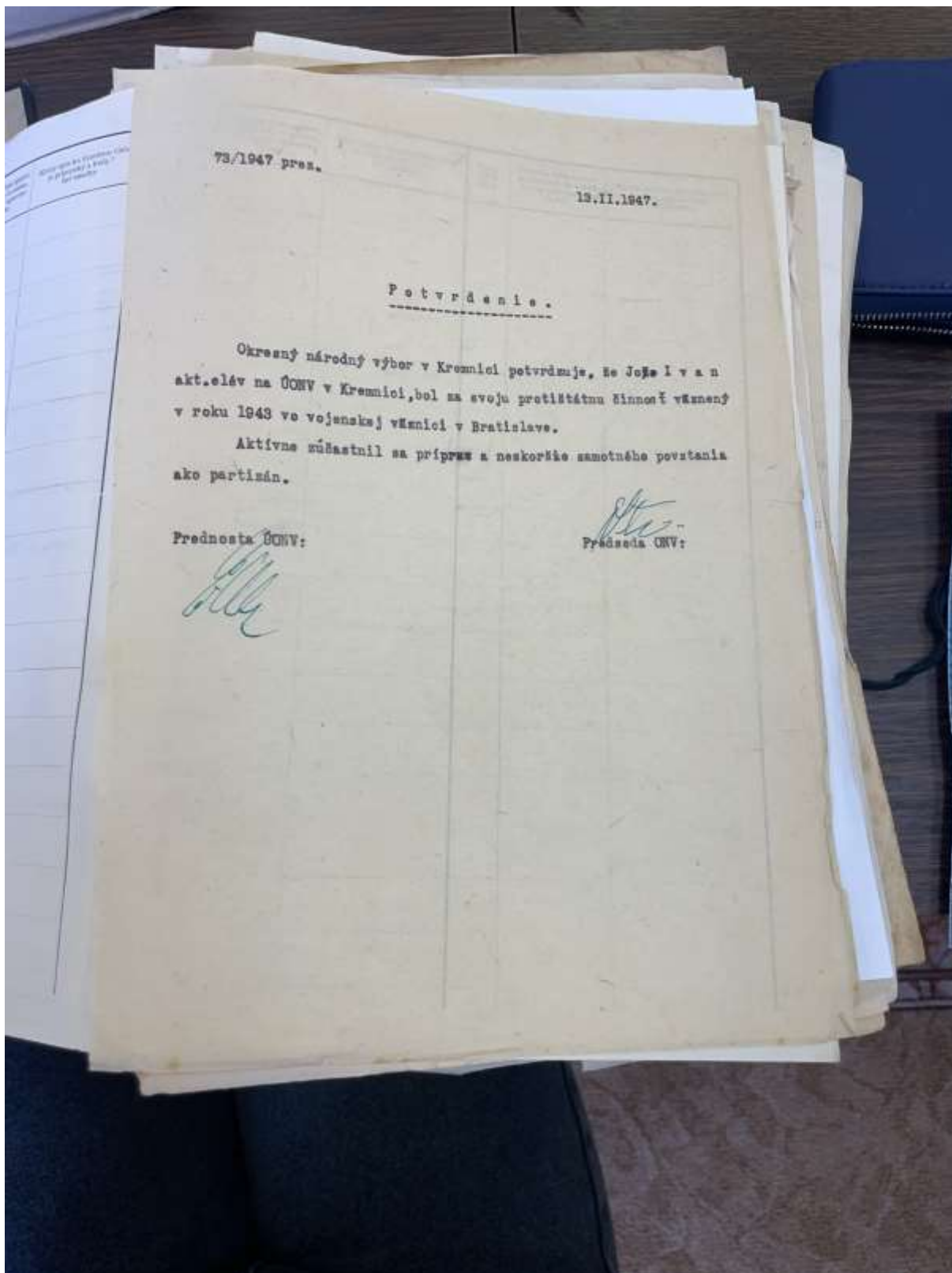
Obrázok 12 Alexander Machay, správa o jeho činnosti za Slovenského štátu, Revolučné odborové hnutie, administratívne, 15. 12. 1947, kartón č. 26

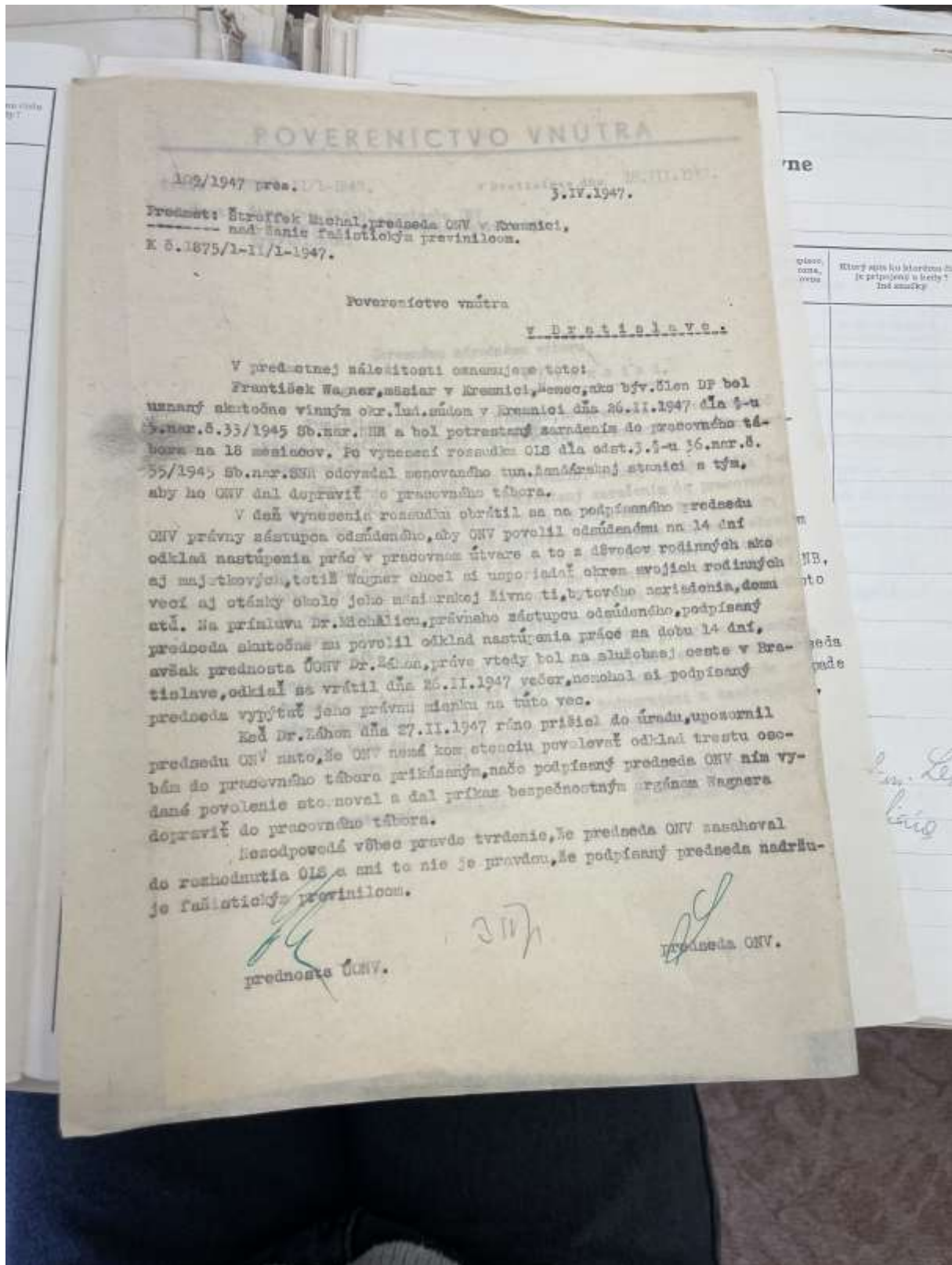

Obrázok 14 Alexander Machay, list, administratívne, 26. 11. 1947, kartón č.26

Obrázok 15 Potvrdenie o väznení Joža Ivana, Okresný národný výbor Kremnica, administratívne, 19. 02. 1947, kartón č. 16

POVERENICTVO VNÚTRA

102/1947 pres. 1-11-1947.

3.IV.1947.

Predmet: Štroffek Michal, predseda ONV v Kremnici,
nad banie fašistického provinčiom.
K č. 1875/1-11/1-1947.

Povereníctvo vnútra

v Bratislave.

V predmetnej náležitosti oznámjeme toto:

František Wagner, väzeň v Kremnici, nemeckého býv. člen DP bol uznaný skutočne vinným okr. ľud. súdom v Kremnici dňa 26.II.1947 dľa §-u 5.nar.č.33/1945 Sb.nar. ČSR a bol potrestaný zaradením do pracovného tábora na 18 mesiacov. Po vynešení rozsudku OLS dľa odst.3-5-u §6.nar.č. 55/1945 Sb.nar. ČSR odovzdal nepovoľane tun. žandárskej stanici a tým, aby ho ONV dal dopraviť do pracovného tábora.

V deň vynešenia rozsudku obrátil sa na podpísaného predsedu ONV právny zástupca odsúdeného, aby ONV povolil odsúdenému na 14 dní odklad nastúpenia prác v pracovnom útvere a to z dôvodov rodinných ako aj majetkových, totiž Wagner chcel si uporiadať okrem svojich rodinných vecí aj otázky školy jeho manželkovej živno t.j. bytového nariadenia, domácností. Na príhľavu Dr. Michálica, právneho zástupcu odsúdeného, podpísaný predseda skutočne mu povolil odklad nastúpenia práce na dobu 14 dní, avšak prednosta ONV Dr. Šimon, práve vtedy bol na služobnej ceste v Bratislave, odkiaľ sa vrátil dňa 26.II.1947 večer, nemohol si podpísaný predseda vypýtať jeho právnu mienku na túto vec.

Keď Dr. Šimon dňa 27.II.1947 ráno prišiel do úradu, upozornil predsedu ONV nato, že ONV nemá kom stenciu povolovať odklad trestu osôb do pracovného tábora príslušných, nače podpísaný predseda ONV ním vydané povolenie stencioval a dal príkaz bezpečnostným orgánom Wagnera dopraviť do pracovného tábora.

Respondentá však pravde tvrdenie, že predseda ONV zasahoval do rozhodnutia OLS a ani to nie je pravdou, že podpísaný predseda nadrieku je fašistického provinčiom.

prednosta ONV.

predseda ONV.

Obrázok 16 Štroffek Michal, Povereníctvo vnútra v Bratislave, administratívne, 26. 02. 1947, kartón č.26

Erža	-"-	Hr.Sv.Kříž	-"-	1919 v Hr.Sv.Kříži
Šarközi				
Margita	-"-	-"-	-"-	1923 v Hr.Sv,Kříži
Šarközi				

Josef	-"-	-"-	-"-	190L v Hr.Sv.Kříži	svobodný	kovář
Kováč /Šarközi/						
Karel	-"-	-"-	-"-	1904 v Hr.Sv.Kříži	-"-	kovář
Šarközi						
Šandor	-"-	-"-	-"-	1908 v Hron.Sv.Kříži	svobodný	hudebník
Šarközi						
Ludvík	-"-	-"-	-"-	1920 v Hr.Sv.Kříži	-"-	-"-
Šarközi						

Šarközi	-"-	-"-	-"-	1922 v Hr.Sv.Kříži	-"-	-"-
Ludvík	-"-	-"-	-"-			
Šarközi						
Vinceno	-"-	Kremnička	-"-	1884 v Kremničce	-"-	kovář
Šarközi						

Obrázok 17 Ukážka súpisu rómskeho obyvateľstva, NÚ- Ž, Obvodný notársky úrad, administratívne, 1944-45, kartón č. 15

Okresný národný výbor v Kremnici.

Číslo: 34/1946 prez.

Kremnica, dňa 21.II.1946.

Predmet: Návrh na prepustenie učiteľky
----- Alžbety Pecháčovej.

Povereníctvo pre školstvo a osvetu

v Bratislave.

Výňatky zo zápisnice spísanej na ONV v Kremnici potvrdzujú, že Alžbeta Pecháčová, učiteľka v Šašovskom Podhradí okr. Kremnica je silne fašisticky orientovaná. Ako doklad pre Povereníctvo pre školstvo dávam výpis niektorých výrokov, spísaných na Okresnom národnom výbore v Kremnici, podpísanú zápisnicu určitými svedkami.

V zápisnici medzi iným sa uvádza: "V roku 1944 1.XI. keď nás Nemci okupovali, keď ľudia šli do kostola, naš obec práve bola bez Nemcov a vtedy prišli ku mne traja partizáni, jeden Rus dvaja Slováci pre cigarety. Ja som ich cigaretami obľúšil, ale Alžbeta Pecháčová začala vykrikovať na ulici: Chlapci idte to oznámiť žandárom, že tu sú partizáni. Pošul to na vlastnú uši aj Puliš Gabriel a Jozef Lancko zo Šaš. Podhradie".

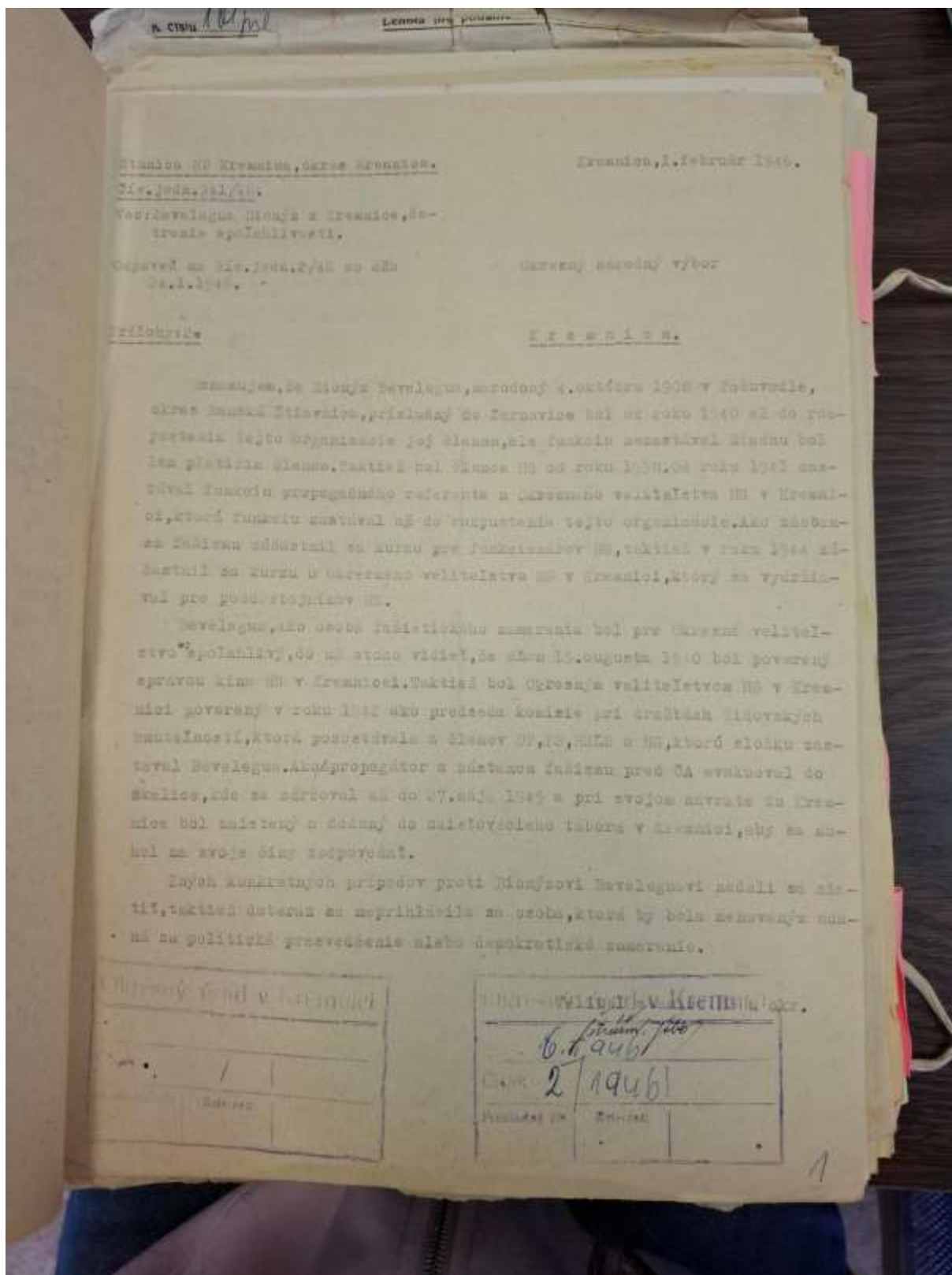
Ďalej sa uvádza: "Pred národným povstaním skrýval som vo svojom byte zatykačom hľadaného ilegálneho pracovníka Gejzu Lacku, ktorý nemajúc inej možnosti potajomky uchýlil sa ku mne. Pecháčová stopovala po ňom, že keď sme sa dozvedeli, nútení sme boli Lacku skrývať v horách na moju opateru sverení. Aj tam prišla mu na stopy a išla na žandársku stanicu vo Sv. Kríži nad Hronom oznámiť, že v mojich horách sa skrývajú partizáni. To môže dosvedčiť istý žandár Meleš, ktorý to pomedzšie vyrazil L. Luptákovi, predsedovi MNV vo Sv. Kríži n/Hronom".

Tiež je uvedená: "V roku 1943 keď Gejza Lacko skrýval sa pred orgánmi bezpečnosti v mesiaci júni prišiel ku mne aj druhý raz. Zakrel ho v mojom dvore Pecháč Rupert, ktorý ma upozornil, že je to iste dáky partizán, aby som ho ihneď šiel udať bezpeč. orgánom, poťažne ma vyzval, aby som ho ja zadržal. Keď som neprejavil ochotu, robiť úlohu žandára vyslovil istú nevoli nad mojim pošínaním".

Tieto vety udal Konštantín Čuleň v Šaš. Podhradí a dosvedčuje sa svedkami uvedenými v priloženej zápisnici napísanej na ONV v Kremnici.

./.

Obrázok 18 Ukážka prípadu z Šašovského podhradía, Okresný národný výbor v Kremnici, administratívne, 21. 11. 1946, kartón č. 25

Obrázok 19 Ukážka prípadu z okresu Banská Štiavnica, Okresný národný výbor, administratívne, 1. 2. 1946, kartón č. 25

- V ý p i s -

zo zápisnice zasadnutia Rady ONV v Kremnici zo dňa 19. februára 1946.

Pod číslom 2/1946 prez. Rada ONV rokuje o výnose Preverovacej komisie pri prezídiu Povereníctva pre financie, dla ktorého ONV má sa vyjadriť o spoľahlivosti Dionýza Bevelaqua, dan. adjunkta v Kremnici. V tejto záležitosti Rada vynáša toto

u s n e s e n i e, č. 64.

Rada ONV toho času ešte nemôže podať mienku o štátoobčanskej a národnej spoľahlivosti Dionýza Bevelaqua, keďže menovaný má byť postavený pred ľudový súd v Kremnici a keďže Rada nemá po ruke konkrétne údaje o jeho prípadnej závažnej činnosti za býv. fašistického režimu, nemôže sa ani v tom smere vyjadriť, či ho možno považovať za spoľahlivého, menej spoľahlivého alebo nespoľahlivého.

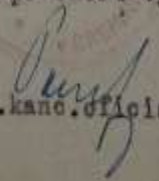
D Ž v o d y :

Aby Rada ONV v Kremnici mohla zaujať rozhodné stanovisko v záležitosti spoľahlivosti Dionýza Bevelaqua, treba vyžkať rozsudok ľudového súdu v Kremnici, pred ktorým bude Bevelaqua postavený a ktorý je kompetentný rozhodovať o jeho vine.

Dr. Z á h o n, v. r.
tajomník.

L a c k o, v. r.
predseda.

Za správnosť výpisu :

hl. kanc. oficiantka.

Obrázok 20 Ukážka výpisu prípadu, Okresný národný výbor, administratívne, 19. 2. 1946, kartón č. 25

**POVERENÍCTVO
SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY PRE DOPRAVU A VEREJNÉ PRÁCE.**
BEZORI VEREJNÝCH PRAC

Číslo: 166 - prev. - 1946.

Banská Bystrica, dňa 3. januára 1946.

Vec: Gustav T i l e s c h, šetrenie
politickéj spoľahlivosti.

Veľmi súrne!

Okresný národný výbor

v K r e m n i c i .

Gustav T i l e s c h, revident pom. techn. služby v. v. obyvateľ Kremnice, podal si sem žiadosť o udelenie výnimky, pretože pri poslednom sčítaní ľudu sa prihlásil k národnosti nemeckej a podľa ustanovení nar. č. 99/44 Sb. n. SNR penzijné náležitosti mu neprislúchajú. Aby sme o veci mohli spravodlivo rozhodnúť, žiadame o vyšetrovanie jeho národnej a politickej spoľahlivosti z týchto dôvodov:

1./ Miestny národný výbor v Kremnici rozhodnutím zo dňa 10. augusta 1945, číslo 175/45 užš. výb. 2963/45 adm.

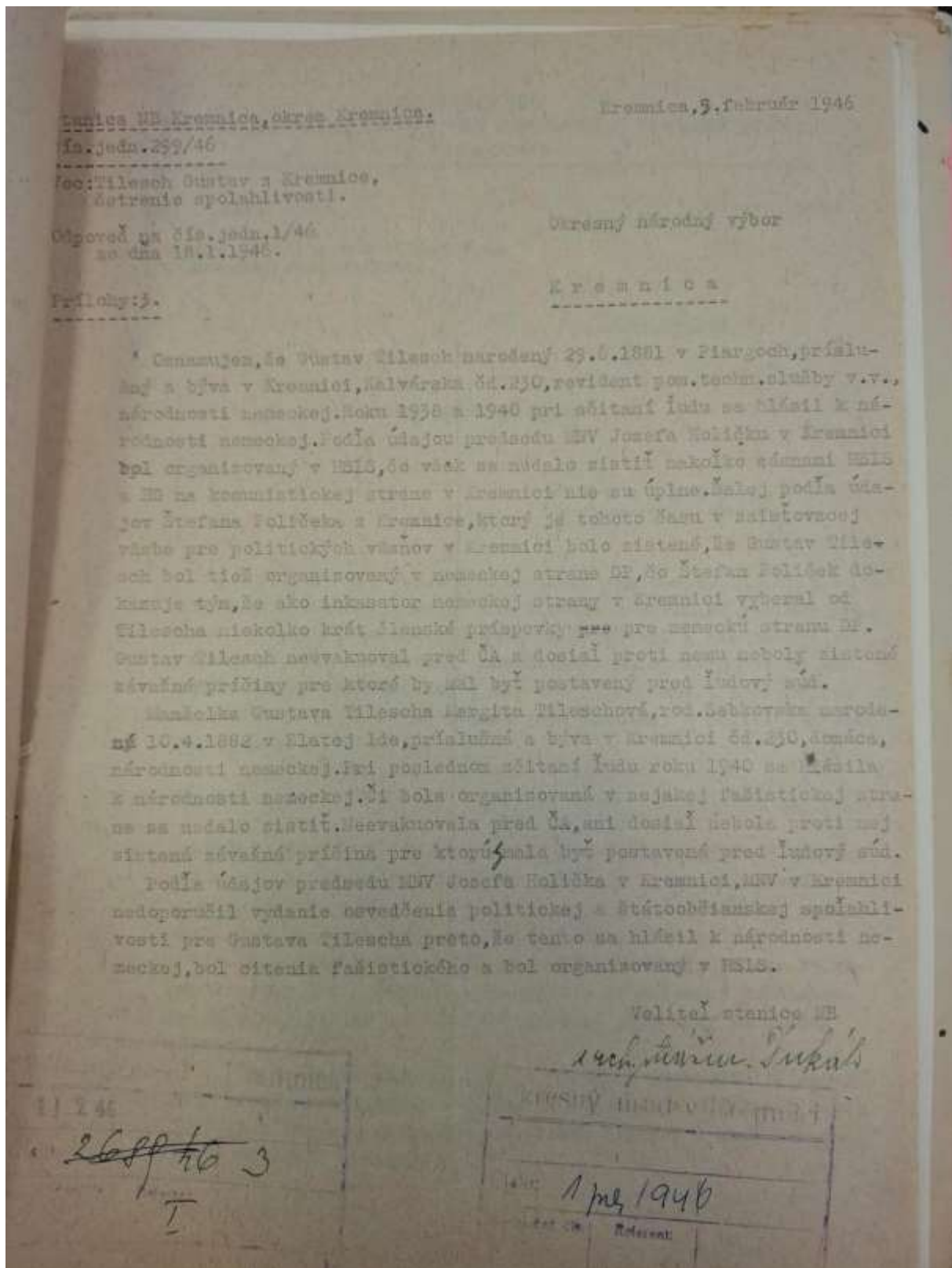
žiadosti. Okrem toho na dotazníku menovaného spomenutý národný výbor uvádza, že k národnosti nemeckej sa hlásil dobrovoľne, nezúčastnil sa aktívne boja proti Nemcom a Maďarom, ani neprispel k oslobodeniu slovenského a českého národa.

2./ Správa Matice slovenskej rozhodnutím zo dňa 15. novembra 1945, číslo 4883/č. 1 potvrdzuje, že menovaný je členom MS od roku 1926 až po dnes a členovské príspevky si riadne platil.

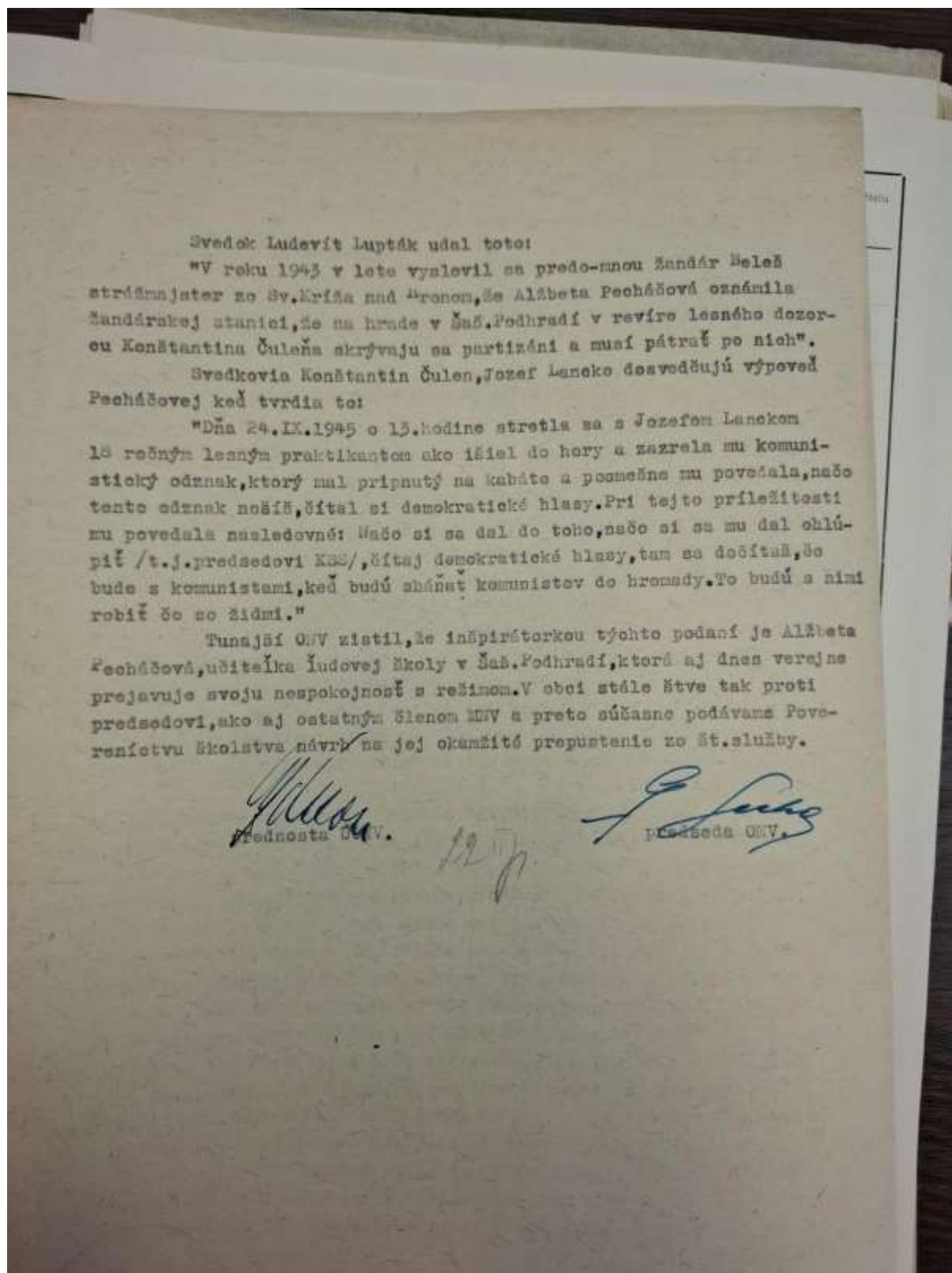
3./ Banská závodná rada v Kremnici potvrdila /členovia rady Vavúk, Duchaj, Mališ a predseda Adamec/, že G. Tilesch neprejavoval nikdy ani najmenšiu politickú činnosť a nemá námietok proti udeleniu výnimky.

./.

Obrázok 21 Ukážka prípadu z Kremnice, Okresný národný výbor, administratívne, 3. 1. 1946, kartón č.025

Obrázok 22 Ukážka z prípadu z Kremnice, Okresný národný výbor, administratívne, 1946, kartón č. 25

Obrázok 23 Ukážka prípadu z Šašovského podhradí Okresný národný výbor, administratívne, 1946, kartón č. 25